

Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu
*Ministerie van Volksgezondheid,
Welzijn en Sport*

Factsheet 2023/2024

Nationaal Programma Pneumokokkenvaccinatie Volwassenen

Wat houdt het Nationaal Programma Pneumokokkenvaccinatie Volwassenen in?

Veel mensen dragen pneumokokken bij zich zonder ziek te worden. De pneumokok kan echter ernstige ziekten en sterfte veroorzaken. Jonge kinderen zijn de voornaamste dragers en verspreiders van pneumokokken in de bevolking.

Vooraf jonge kinderen, ouderen (vanaf 60 jaar) en mensen met een minder goed werkend immuunsysteem zijn vatbaar voor ziekte door pneumokokken. Er worden jaarlijks ongeveer 5.400 personen van 60 jaar en ouder opgenomen in het ziekenhuis als gevolg van pneumokokkenziekte waarvan iets meer dan 1.900 personen met een invasieve pneumokokkenziekte. Van de groep 60-plussers met invasieve pneumokokkenziekte, overlijden ongeveer 300 mensen, in totaal overlijden naar schatting 900 mensen aan pneumokokkenziekte.

Door vaccinatie kan het aantal ziekenhuisopnames en sterfgevallen als gevolg van een pneumokokkeninfectie aanzienlijk verminderen. Daarom krijgen in Nederland ouderen van 60 tot en met 75 iedere vijf jaar de mogelijkheid om zich te laten vaccineren met het 23-valente pneumokokkenpolysaccharidevaccin (PPV23). Aanvankelijk was het advies van de Gezondheidsraad om dit op 60-, 65-, 70- en 75-jarige leeftijd te doen. Naar aanleiding van vaccintekorten en de COVID-19-pandemie heeft de Gezondheidsraad daarna geadviseerd om te beginnen met de oudste doelgroep.

In het najaar van 2024 is het vijfde leeftijdscohort uitgenodigd. Iedereen in Nederland die dat jaar 60 tot en met 63 jaar werd (dus geboren van 1-1-1961 t/m 31-12-1964) heeft voor het eerst een uitnodiging gekregen voor vaccinatie met PPV23.

1. Ziektebeeld

Pneumokokken zijn gekapselde bacteriën en zijn de meest frequente bacteriële verwekkers van een longontsteking. Daarnaast kunnen ze vele andere ziektebeelden veroorzaken zoals otitis media (middenoorontsteking) en sinusitis (neusbijholteontsteking). Als de bacterie in de bloedbaan of in het zenuwstelsel terecht komt noemen we dit invasieve pneumokokkenziekte. Iemand is dan ernstig ziek. Pneumokokken zijn de belangrijkste verwekkers van invasieve bacteriële infecties zoals sepsis (bloedvergiftiging) en meningitis (hersenvliesontsteking). Deze invasieve pneumokokkeninfecties (IPD) kunnen leiden tot restverschijnselen of overlijden.

Er worden meer dan negentig verschillende serotypen onderscheiden. Niet alle serotypen veroorzaken in dezelfde mate ziekte; een twintigtal serotypen is verantwoordelijk voor het merendeel van alle infecties wereldwijd. Het verschilt per serotype hoe ernstig de ziekte kan verlopen. Veel mensen dragen pneumokokken bij zich zonder ziek te worden. Jonge kinderen zijn de voornaamste dragers en verspreiders van pneumokokken in de bevolking. Ongeveer 60-80% van alle gezonde kinderen onder de leeftijd van 5 jaar draagt pneumokokken bij zich. Zij zijn daarmee de belangrijkste verspreiders van pneumokokken in de bevolking. Dit kan door hoesten of niezen. Dan komen kleine druppeltjes met bacteriën in de lucht. Als andere mensen om hen heen die kleine druppeltjes inademen,

kunnen ze besmet raken. Maar ook door zoenen of iemand aanraken na hoesten of niezen, kun je besmet raken. Hoe meer mensen dicht op elkaar zitten, hoe groter de kans om besmet te raken met de bacterie.

Veel mensen zijn besmet zonder dat ze ziek worden. Deze groep kan wel andere mensen besmetten. Als iemand besmet raakt en ziek wordt, gebeurt dat meestal binnen 1 tot 3 dagen. Omdat dragerschap van de pneumokok zoveel voorkomt, kan er niet gesproken worden van een incubatieperiode.

2. Epidemiologie

Pneumokokkenziekte komt over de hele wereld voor. In de zones met een gematigd klimaat komen pneumokokkeninfecties vaker in de winter en het vroege voorjaar voor dat vaak samenhangt met het optreden van virale luchtweginfecties zoals griep. Invasieve pneumokokkenziekte (IPD) komt het meest voor bij kinderen onder de twee jaar, ouderen en mensen met afweerstoornissen of onderliggende aandoeningen zoals COPD, chronisch hart- of longlijden en diabetes mellitus (suikerziekte).

Pneumokokkenziekte is niet meldingsplichtig. Surveillance is gebaseerd op een sentinel-laboratoriumsurveillance-systeem van negen medische microbiologielaboratoria (ongeveer 25% van de Nederlandse bevolking) verspreid over het land.

Per jaar worden ongeveer 2.500 gevallen van IPD (meningitis, sepsis of invasieve pneumonie) met positieve bloedkweek in Nederland gemeld die allemaal zijn opgenomen in het ziekenhuis. Van deze 2.500 patiënten overlijden er ongeveer 300 en 75-100 patiënten hebben ernstige restverschijnselen. Naast IPD zijn er naar schatting minimaal 70.000 gevallen van niet-invasieve pneumokokkenziekte bij alle leeftijdsgroepen. Door het vaccineren van jonge kinderen sinds 2007 in Nederland is de incidentie van IPD bij kinderen onder de 5 jaar gedaald met 70-80% en bij ouderen met 15-20%.

De incidentie varieert met de leeftijd. Vanaf de leeftijd van vijftig jaar stijgt de incidentie van IPD sterk. Het absolute aantal patiënten met invasieve pneumokokkenziekte is het hoogst tussen vijfenzestig en tachtig jaar. In de leeftijdscategorie vanaf 60 jaar is de incidentie ongeveer 1.860 gevallen per jaar.

Meer informatie over de epidemiologie van (invasieve) pneumokokkenziekte in Nederland is te vinden op de RIVM website: [Feiten en cijfers pneumokokkenziekte | RIVM](#)

3. Vaccinatie

Vaccineren is de beste bescherming tegen een pneumokokkenziekte. Kinderen onder de 2 jaar krijgen een ppneumokokkenconjugaatvaccinatie via het RVP (Rijksvaccinatieprogramma).

Personen vanaf 60 jaar worden meestal ziek door andere serotypen pneumokokken dan waar jonge kinderen tegen gevaccineerd worden. Daarom heeft de GR (Gezondheidsraad) in 2018 geadviseerd om alle mensen vanaf 60 jaar een pneumokokkenvaccinatie aan te bieden met het pneumokokkenpolysacharidevaccin (PPV23). Dit vaccin beschermt tegen 23 relatief veel circulerende serotypen van de bacterie. Het merendeel van de IPD (60-80%) wordt veroorzaakt door serotypen die in PPV23 zitten. Vaccinatie zou iedere vijf jaar herhaald moeten worden tot en met de leeftijd van 75 jaar omdat het vaccin bij ouderen ongeveer 5 jaar beschermt.

Het is moeilijk om uitspraken te doen over de werkzaamheid van PPV23. Er zijn verschillende onderzoeken gedaan naar de effectiviteit van PPV23 bij deze groep. Zij laten echter uiteenlopende resultaten zien. De effectiviteit hangt voor een groot deel af of het serotype dat in het vaccin is opgenomen overeenkomt met het serotype dat ziekte veroorzaakt. De vaccineffectiviteit neemt af naarmate iemand ouder wordt en naarmate iemand langer geleden is gevaccineerd. Over het algemeen wordt een effectiviteit op het voorkomen van IPD geschat op 50-70%. De Gezondheidsraad hanteert een conservatievere schatting van 37% tegen IPD wanneer één van de serotypen in het vaccin overeenkomt met het serotype van de pneumokok. PPV23 is redelijk effectief in het voorkomen van ernstige ziekte door IPD, maar minder effectief in het voorkomen van niet-invasieve ziekte (ongeveer 30-40%).

Uitgaande van een vaccineffectiviteit van 37% tegen IPD en ervan uitgaande dat 80% van de IPD gevallen wordt veroorzaakt door een type dat is opgenomen in het vaccin, kan vaccinatie ongeveer 850 ziekenhuisopnames en 140 sterfgevallen per jaar voorkomen.

Meer achtergrondinformatie over pneumokokkenvaccinatie is te vinden op de RIVM website: [Pneumokokken | RIVM](#)

3.1 Doelgroep

De Gezondheidsraad heeft geadviseerd om binnen het Nationaal Programma Pneumokokkenvaccinatie Volwassenen (NPPV) personen vanaf 60 jaar tot en met de leeftijd van 75 jaar elke 5 jaar te (re)vaccineren met PPV23. In het najaar van 2020 is het NPPV gestart met hun eerste campagne en heeft iedereen die dat jaar 73 tot en met 79 jaar werd (dus geboren van 1-1-1941 t/m 31-12-1947), een uitnodiging gekregen voor vaccinatie met PPV23. In het najaar van 2021 hebben mensen van 69 tot en met 73 jaar (geboren vanaf 1-1-1948 tot en met 31-12-1952) een uitnodiging voor vaccinatie met PPV23 ontvangen. In het najaar van 2022 hebben mensen van 66 t/m 69 jaar (geboren vanaf 1-1-1953 tot en met 31-12-1956) een uitnodiging ontvangen. In 2023 mensen van 63 t/m 66 jaar (geboren van 1-1-1957 t/m 31-12-1960) een uitnodiging ontvangen. En in 2024 hebben mensen van 60 t/m 63 jaar (geboren vanaf 1-1-1961 tot en met 31-12-1964) een uitnodiging ontvangen.

3.2 Uitvoering

3.2.1 Proces

3.2.1.1 Selectie

- Jaarlijks selecteren huisartsen in hun praktijk de personen die dat jaar vanwege hun leeftijd in aanmerking komen voor pneumokokkenvaccinatie. Dat doen ze ook voor hun patiënten die in verzorgings- en verpleeghuizen en eventueel nabijgelegen asielzoekerscentra wonen.
- Specialisten ouderengeneeskunde selecteren de bewoners in verpleeg- en verzorgingshuizen.
- Artsen selecteren personen met een verstandelijk beperking die wonen in intramurale voorzieningen.

3.2.1.2 Uitnodiging

- Jaarlijks nodigen huisartsen de patiënten die in aanmerking voor pneumokokkenvaccinatie komen uit voor toediening. De pneumokokkenvaccinatie wordt meestal op hetzelfde moment toegediend als de griepvaccinatie. Dit vindt meestal plaats in oktober en november.
- Er is een [infographic](#) over pneumokokkenvaccinatie die jaarlijks wordt geactualiseerd door het RIVM in samenwerking met betrokken partijen. Vaak wordt de uitnodigingsbrief op de achterkant van de infographic geprint.
- Ter ondersteuning van de uitnodiging kunnen huisartsen, apotheken, bibliotheken, ziekenhuizen en GGD'en [posters](#) in zorginstellingen en -centra ophangen die als herinnering dienen aan de pneumokokkenvaccinatie. Deze poster wordt gratis ter beschikking gesteld door het RIVM. Daarnaast is er patiënteninformatie over pneumokokkenziekte en -vaccinatie beschikbaar via wachtkamerschermen in huisartspraktijken. Publieksinformatie is te vinden op de website [Thuisarts.nl](https://www.thuisarts.nl) en op de website van het [RIVM](https://www.rivm.nl).

3.2.2 Wie zijn er betrokken bij NPPV?

- De staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) beslist wie tot de doelgroep van het NPPV behoort op advies van de Gezondheidsraad.
- Het Centrum voor Bevolkingsonderzoek (CvB) van het RIVM voert de regie van het NPPV, dit gebeurt in gezamenlijkheid met het Clb. Het CvB is ook verantwoordelijk voor de publieksvoorlichting.
- De Stichting Nationaal Programma Grieppreventie (SNPG) contracteert en ondersteunt de huisartsen en zorginstellingen bij de uitvoering van het NPPV waaronder het bestellen van vaccins en naderhand het declareren of registreren van de vaccins.

- De Dienst Vaccinvoorziening en Preventieprogramma's (DVP) van het RIVM verzorgt de vaccinlogistiek zoals inkoop (middels een Europese aanbesteding), opslag en distributie van de vaccins en heeft daartoe een dienstverleningsovereenkomst gesloten met het CvB.
- Het Landelijk Centrum Infectieziektebestrijding (LCI) van het RIVM draagt zorg voor medisch inhoudelijk advies over de griepvaccinatie en voert acceptatieonderzoek uit.
- Het Centrum Epidemiologie en Surveillance van Infectieziekten (EPI) van het RIVM verzorgt de monitor en evaluatie van het vaccinatiebeleid.
- De Programmacommissie NPG & NPPV, door het CvB ingesteld, adviseert over de landelijke coördinatie van het NPPV. De Programmacommissie bestaat uit deskundigen en organisaties die expertise hebben op het gebied van pneumokokkenvaccinatie.
- Het NHG verzorgt samen met de SNPG de informatievoorziening voor de huisartsen, waaronder een praktijkhandleiding. Verenso verzorgt de informatievoorziening voor de specialisten ouderengeneeskunde.
- Andere koepelorganisaties van betrokken beroepsgroepen informeren hun achterban over het NPPV via hun eigen kanalen. Vaak levert de SNPG en/of het RIVM daarvoor informatie aan.
- Jaarlijks wordt de omvang en de vaccinatiegraad van de doelgroepen bij de huisartsen gemonitord door het Nivel.
- Zorgverleners en gevaccineerden kunnen vermoedelijke bijwerkingen of klachten na vaccinatie melden bij het Bijwerkingencentrum Lareb.

3.3 Vaccinatiegraad

Elk jaar publiceert het Nivel de monitor met cijfers over de vaccinatiegraad. Tijdens de campagne voor pneumokokkenvaccinatie bij volwassenen (NPPV) in 2023 werden mensen uit geboortejaren 1957 t/m 1960 (leeftijd 63 tot en met 66 jaar) uitgenodigd door hun huisarts voor vaccinatie. Het gaat hierbij om 4,6% van de Nederlandse bevolking. Hiervan werd 56,4% gevaccineerd.

De vaccinatiegraad lag in 2023 lager dan in 2022, toen deze 63,0% was. In 2022 werd een oudere groep uitgenodigd (66 tot en met 69 jaar). Van alle mensen die een pneumokokkenvaccinatie ontvingen, had 92,5% in 2021 ook een griepvaccinatie ontvangen.

De monitor over het NPPV is te vinden op de website van het RIVM: <https://www.rivm.nl/pneumokokken/pneumokokkenprik/vaccinatiegraad>

4. Ontwikkelingen

Op 20 juni 2023 heeft de Gezondheidsraad (GR) een advies gegeven aan de staatssecretaris van VWS over de pneumokokkenprik vanwege het beschikbaar komen van nieuwe vaccins. De GR adviseert een aangepaste vaccinatiestrategie waarin mensen van 60 jaar en ouder een eenmalige pneumokokkenvaccinatie met PCV20 aangeboden krijgen. In 2024 heeft het ministerie van VWS dit advies overgenomen. Daarom zullen in het najaar van 2025 drie verschillende groepen een vaccinatie met PCV20 aangeboden krijgen: 60-jarigen, mensen die vijf jaar eerder een PPV23 aangeboden hebben gekregen en mensen vanaf 84 jaar (die kwamen indertijd niet in aanmerking voor de pneumokokkenvaccinatie).

5. Financieel

In 2024 kostte het NPPV ongeveer € 20 miljoen.

De vaccinatietoediening aan geïndiceerde bewoners van verpleeg- en verzorgingshuizen, van intramurale voorzieningen voor mensen met een verstandelijke beperking en van andere zorgorganisaties waar geïndiceerden verblijven die geen huisarts hebben, valt niet onder het NPPV (maar onder de Wet Langdurige Zorg (WLZ)). De vaccins voor deze doelgroepen worden wel vanuit het NPPV bekostigd, maar de uitvoering niet.

6. Bronnen en aanvullende informatie

- [Nivel monitor](#)
- <https://www.rivm.nl/pneumokokken>
- [Pneumokokkenvaccinatie - SNPG](#)
- [NHG-Praktijkhandleiding Pneumokokkenvaccinatie](#)
- [Pneumokokkenprik voor volwassenen | RIVM](#)
- [Pneumokokkenvaccinatie | LCI richtlijnen \(rivm.nl\)](#)
- [Vaccinatie van ouderen tegen pneumokokken | Advies | Gezondheidsraad](#)
- [Thuisarts.nl](#)
- www.lareb.nl

Dit is een uitgave van:

**Rijksinstituut voor Volksgezondheid
en Milieu**

Postbus 1 | 3720 BA Bilthoven
www.rivm.nl

januari 2025

De zorg voor morgen
begint vandaag